

Dominika Karwoth-Zielińska

ZMIANY W POSTRZEGANIU BEZPIECZEŃSTWA OD LAT 90. XX W. DO 2015 R. WYBRANE ASPEKTY

Najważniejszym, nadrzędnym celem polityki bezpieczeństwa państwa jest zapewnienie pewności istnienia i przetrwania narodu (społeczeństwa) i organizacji państwowej, ich stanu posiadania (tożsamości) oraz niezakłóconego funkcjonowania i rozwoju. Pewność ta jest kształtowana nie tylko działaniami „negatywnymi” nakierowanymi na eliminowanie lub neutralizowanie zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych, lecz także poprzez działania „pozytywne” uprzedzające powstawanie zagrożeń, nastawiona na podejmowanie nowych wyzwań¹.

Do czasu zakończenia zimnej wojny świat definiowały dwie sprzeczne ze sobą ideologie – reprezentowane przez dwa państwa USA i ZSRR – obie charakteryzujące się retoryką pełną siły i przemocy. Bezpieczeństwo państwa postrzegane było głównie w kontekście polityczno-militarnym². Zmiany polityczne, do których doszło pod koniec lat 80. XX w. w państwach tzw. europejskiego bloku wschodniego, sprawiły, że możliwe było dokonanie przemian, których celem była zarówno zmiana ustroju politycznego, jak i transformacja gospodarcza. Przejście w sferze politycznej od autorytarnego ustroju komunistycznego do demokratycznego oraz wprowadzenie gospodarki rynkowej to zagadnienia, przed którymi stanęły władze wielu państw na początku lat 90. XX w. Jednak w obu obszarach dane państwo jest narażone na wiele zagrożeń, zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Intensywne przemiana-

¹ R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski – Ekspertyza*; Warszawa, październik 2010, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/11838/Budowa_zintegrowanego_systemu_bezpiecze.pdf?sequence=1 [dostęp: 23.10.2018].

² A. Urbanek, *Państwo jako podmiot bezpieczeństwa narodowego – ujęcie dziedzinowe*, [w:] *Wybrane problemy bezpieczeństwa – dziedziny bezpieczeństwa*, red. A. Urbanek, Słupsk 2013, s. 11.

ny, które dokonywały się w stosunkowo krótkim czasie dały wiele okazji do nadużyć i wykorzystania słabości państwa wynikającej z zaistniałej destabilizacji politycznej i gospodarczej³.

W swej analizie dotyczącej bezpieczeństwa B. Buzan wyróżnia pięć obszarów bezpieczeństwa, w których zachodzą interakcje i w których można wyróżnić potencjalne zagrożenia⁴:

- militarny (forma przymusu zbrojnego, użycie siły);
- polityczny (władza i system rządzenia, uznanie i niezależność państwa);
- gospodarczy (reakcje rynkowe pomiędzy składowymi – produkcja, handel, finanse);
- społeczny (tożsamość społeczna i jej zagrożenia);
- ekologiczny (związane z działalnością człowieka i wpływem na środowisko).

Do najistotniejszych, możliwych do przewidzenia zewnętrznych uwarunkowań bezpieczeństwa Polski można zaliczyć stosunki Polski z państwami sąsiednimi, obecność Polski i jej pozycję w strukturach euroatlantyckich, jak również sytuację legislacyjno-prawną stabilizującą europejskie bezpieczeństwo, w kontekście nowych wyzwań politycznych, ekonomicznych, militarnych i cywilizacyjnych. W zbiorze uwarunkowań wewnętrznych polityki bezpieczeństwa państwa wyróżnia się przede wszystkim czynniki polityczne, ekonomiczne i społeczne⁵.

Współcześnie bezpieczeństwo narodowe traktowane jest jako podstawowy cel działania państwa. Zapewnienie bezpieczeństwa pozwoli na stworzenie odpowiednich warunków ochrony i obrony interesów państwa oraz jego obywateli przed zagrożeniami z zewnątrz, na systematyczny i niezakłócony rozwój, a także pewność, bezpieczeństwo swobód i wolności obywateli⁶. W tym kontekście

³ Z. Nowakowski, I. Protasowicki, *Wpływ transformacji ustrojowej na bezpieczeństwo gospodarcze Polski*, https://www.researchgate.net/profile/Igor_Protasowicki/publication/263567339_Wplyw_transformacji_ustrojowej_na_bezpieczenstwo_gospodarcze_Polski/links/0deec53b410a1a783d000000/Wplyw-transformacji-ustrojowej-na-bezpieczenstwo-gospodarcze-Polski.pdf [dostęp: 20.10.2018].

⁴ B. Buzan, O. Waever, J. De Wilde, *Security. A new framework for Analysis*, London 1998, s. 1.

⁵ S. Koziej, F. Wołkowicz, *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej*, Warszawa 1998, s.15, za: R. Grosset, *Czynniki kształtujące poziom bezpieczeństwa państwa*, http://bitp.cnbop.pl/wp-content/uploads/2016/02/BiTP_Vol._19_Issue_3_2010pp.9-16.pdf [dostęp: 20.10.2018].

⁶ A. Urbanek, *Państwo jako podmiot...*, s. 19–22.

obejmuje ono dwa obszary bezpieczeństwa – zewnętrzne i wewnętrzne. System bezpieczeństwa państwa to „...zbiór wzajemnie powiązanych elementów (ludzi, organizacji, urządzeń) wydzielonych w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa – w wymiarze zewnętrznym – zapewnienia nienaruszalności terytorialnej oraz w wymiarze wewnętrznym – stworzenia warunków do swobodnego i stabilnego rozwoju państwa we wszystkich sferach jego działalności”⁷.

Przemiany demokratyczne 1989 r. pozwoliły na samodzielne zdefiniowanie polskiej polityki bezpieczeństwa. Trzeba jednak pamiętać, że wszelkie zmiany, które dokonały się na płaszczyźnie politycznej czy gospodarczej miały także znaczący wpływ na inne sfery życia – takie, jak społeczną i kulturową⁸. Proces demokratyzacji ukazał wiele nowych wyzwań, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. Zwiększyło się poczucie zarówno wolności, jak również swobody w działaniu. Zmieniła się hierarchia społeczna pod wpływem nowych wzorów płynących spoza granic. Z uwagi na coraz bardziej swobodny przepływ dóbr komercyjnych upadły niektóre strategie adaptacyjne wypracowane w okresie PRL – wzajemna pomoc, tworzenie różnych komitetów (także społecznych), podział na: „my” (obywatele) – „oni” (władza), także wzrosła stopa życiowa Polaków⁹. Równocześnie ze zmianami pozytywnymi pojawił się jednak szereg nowych zagrożeń: narkomania, bezdomność, zorganizowana przestępczość, w wielu przypadkach pojawiało się i coraz bardziej pogłębiało ubóstwo¹⁰.

Zmiany w wybranych obszarach bezpieczeństwa i ich postrzeganie

Bezpieczeństwo militarne

W latach 80. XX w. polskie bezpieczeństwo opierało się jeszcze na fundamentach zimnowojennych. Wciąż istniała struktura wojskowej organizacji państw Europy Wschodniej, która przez 35 lat gwarantowała radziecką dominację w tej części kontynentu, jaką był Układ Warszawski (UW). Proklamowana i w miarę konsekwentnie realizowana przez M. Gorbaczowa polityka otwartości i głębokiej przebudowy pozwoliła na odejście w 1989 r. od doktryny

⁷ M.Z. Kulisz, *Proces planowania bezpieczeństwa państwa w okresie transformacji ustrojowej*, Radom 2007, s. 120.

⁸ A. Słaboń, *Zmiany obyczajowości w warunkach transformacji ustrojowej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2004, nr 661, s. 13–26.

⁹ Ibidem, s. 19.

¹⁰ Ibidem.

Breżniewa, zakładającej, że w państwach Układu Warszawskiego obowiązuje nadrzędność interesów wspólnoty socjalistycznej nad prawem do suwerenności państw członkowskich, co usprawiedliwiało nawet interwencję zbrojną w przypadku, gdyby w którymś z państw bloku zostały naruszone „podstawy ustroju socjalistycznego”¹¹. Wszelkie dokumenty, jakie Polska posiadała będąc podmiotem w stosunkach międzynarodowych stanowiły zaledwie dokumenty wykonawcze kolejnych wersji doktryn UW¹². Dopiero 1 lipca 1991 r. prezydenci Czechosłowacji, Polski, Bułgarii i Rumunii, wiceprezydent ZSRR oraz premier Węgier w Pradze podpisali protokół o uznaniu Układu Warszawskiego za nieistniejący¹³. Te zmiany w otoczeniu międzynarodowym wywołały konieczność oparcia polityki bezpieczeństwa o inny system niż dotychczasowy.

S. Koziej zauważa, iż sformułowanie narodowej strategii i ukształtowanie stosownej do niej niezależnej polityki bezpieczeństwa, w tym obronności należało do najważniejszych wyzwań stojących przed państwem¹⁴. W doktrynie obronnej RP przyjętej w 1990 r. ujęto, iż „nadrzędnym celem Rzeczypospolitej Polskiej jest zagwarantowanie najżywoźniejszych interesów Narodu Polskiego – jego bezpieczeństwa, prawa do życia w pokoju, niepodległości i suwerenności państwa oraz całości i nienaruszalności jego terytorium”¹⁵.

S. Koziej wydziela też dwa etapy działania państwa w tym obszarze: lata 90. ubiegłego wieku – jako czas zdobywania samodzielności strategicznej i jej budowanie po czterdziestu latach strategicznego ubezwłasnowolnienia w ramach Układu Warszawskiego oraz pierwszą dekadę XXI w. – jako okresu uzyskiwania pełnej podmiotowości strategicznej w sojuszniczych systemach bezpieczeństwa, zwłaszcza poprzez ugruntowywanie swojej pozycji w NATO i UE¹⁶.

¹¹ M. Trubas, *Koncepcje bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1989–1995*; „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2013, nr 1, s. 83.

¹² M.Z. Kulisz, *Proces planowania...*, s. 18.

¹³ <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/394789,Koniec-Ukladu-Warszawskiego>.

¹⁴ S. Koziej, *Obronność Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1989–2009*; Warszawa 2010, s. 2.

¹⁵ UCHWAŁA KOMITETU OBRONY KRAJU z dnia 21 lutego 1990 r. w sprawie doktryny obronnej Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. z dnia 16 marca 1990 r.), http://koziej.pl/wp-content/uploads/2015/07/Doktryna_obronna_RP_z_1990_r.doc [dostęp: 23.10.2018].

¹⁶ Ibidem, s. 2.

1 września 1993 r. Prezydent RP Lech Wałęsa, w liście wystosowanym do sekretarza generalnego NATO, stwierdził, że członkostwo w NATO jest jednym z priorytetów polskiej polityki zagranicznej. Rok później, na szczycie w Brukseli, NATO przedstawiło państwom Europy Środkowej i Wschodniej, w tym państwom powstałym po rozpadzie ZSRR, propozycje współpracy z Sojuszem w ramach programu Partnerstwo dla Pokoju (*Partnership for Peace* – PfP). W ramach Programu istniała możliwość wspólnych ćwiczeń wojskowych, udziału w operacjach pokojowych i humanitarnych oraz konsultacje partnerów z NATO w razie zagrożenia ich bezpieczeństwa¹⁷. W marcu 1992 r. sekretarz generalny NATO Manfred Wörner oświadczył podczas wizyty w Polsce, że „drzwi do NATO są otwarte”¹⁸. 29 stycznia 1999 r. sekretarz generalny NATO J. Solana wystosował do Polski, Czech i Węgier formalne zaproszenia do przystąpienia do Traktatu Północnoatlantyckiego. W Polsce, w lutym 1999 r. parlament przyjął ustawę o ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. W dniu 18 lutego 1999 r. ustawa została podpisana przez Prezydenta; weszła w życie z dniem publikacji w dniu 19 lutego, w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. nr 13, poz. 111). Akt przystąpienia do Traktatu Północnoatlantyckiego został przesłany przez MSZ do Kancelarii Prezydenta w dniu 19 lutego 1999 r., a 12 marca 1999 r. po przekazaniu przez Ministra Spraw Zagranicznych RP, prof. B. Geremka na ręce sekretarza stanu USA, p. M. Albright aktu przystąpienia Polski do Traktatu Północnoatlantyckiego Polska oficjalnie stała się członkiem Sojuszu¹⁹.

W lutym 1999 r., na miesiąc przed oficjalnym wstąpieniem Polski do NATO, Ośrodek Badania Opinii Publicznej przeprowadził sondaż, w którym zapytano Polaków m.in. o to czy popierają przystąpienie Polski do NATO, jak oceniają poziom bezpieczeństwa naszego państwa i gdzie upatrują ewentualnych zagrożeń²⁰. Ponad 60% Polaków pozytywnie wypowiedziało się na temat członkostwa, a jemu przeciwnych było 9% badanych.

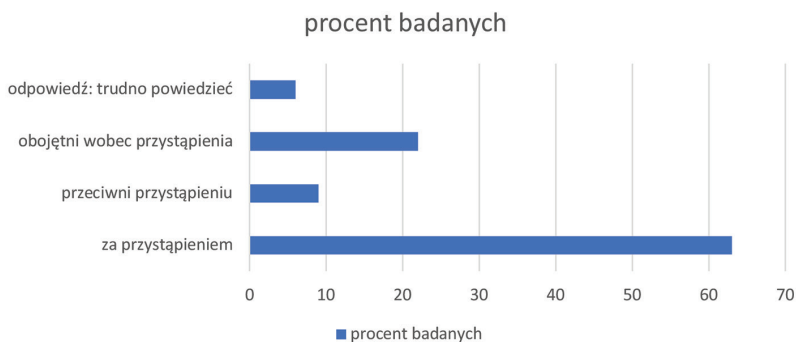
¹⁷ https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/nato/polska_droga_do_nato/ [dostęp: 20.10.2018].

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ośrodek Badania Opinii Publicznej Sp. z o.o. „Polacy o NATO i bezpieczeństwie kraju”, 6–8.02.1999, Warszawa, luty 1999.

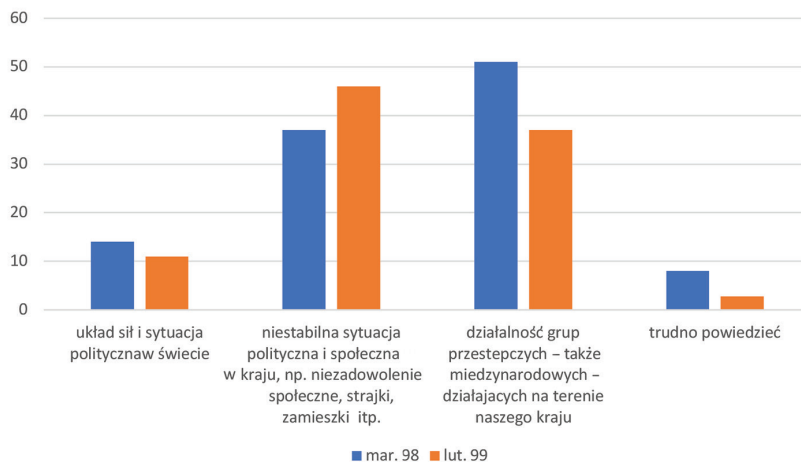
Wykres 1. Pytanie zadane grupie sondażowej: „Czy, ogólnie biorąc, jest Pan(i) za czy przeciw naszemu członkostwu w NATO?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu OBOP „Polacy o NATO i bezpieczeństwie kraju”.

W badaniu zapytano także o potencjalne źródła zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski. W 1998 r. największe zaniepokojenie budziła przestępczość zorganizowana. Rok później najsilniejsze obawy wiązały się z niestabilnością sceny politycznej i społecznej w kraju.

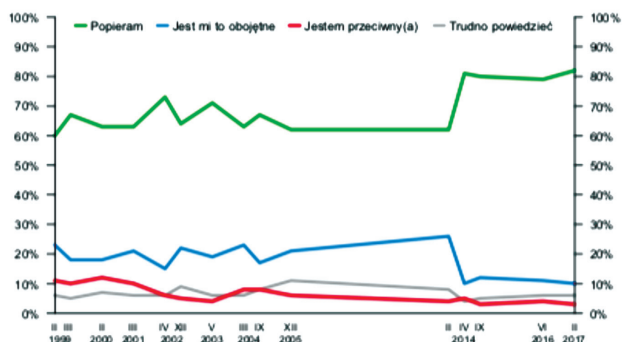
Wykres 2. Pytanie zadane grupie sondażowej: „Jak Pan(i) sądzi co może być dla Polski większym zagrożeniem w ciągu najbliższych np. 10 lat?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu OBOP „Polacy o NATO i bezpieczeństwie kraju”.

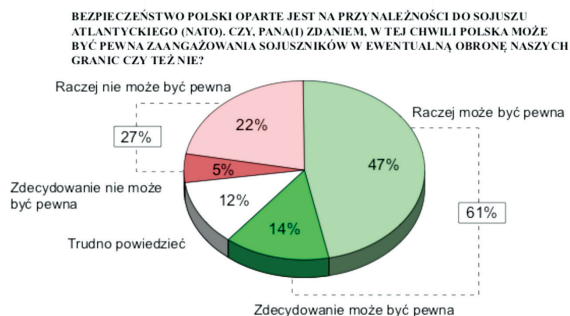
W ostatnim dwudziestoleciu przynależność Polski do NATO popierała zdecydowana większość Polaków, a grupa ta jeszcze się powiększyła, co zostało uwidocznione w badaniu CBOS w kwietniu 2014 r.²¹ Po „referendum” na Krymie i jego aneksji przez Federację Rosyjską – w stosunku do wcześniejszego, lutowego pomiaru – poparcie dla NATO zwiększyło się o 19 punktów procentowych, do 81%, jednocześnie o 16 punktów zmalał odsetek osób twierdzących, że jest im obojętne czy nasze państwo jest członkiem NATO czy też nie. Sprzeciw wobec członkostwa Polski w NATO deklarowała zawsze relatywnie niewielka grupa badanych.

Wykres 3. Odpowiedzi w badaniu CBOS na pytanie: „Czy osobiście popiera Pan/i przynależność Polski do NATO, czy też jest temu przeciwny/a?”

Źródło: CBOS Nr 71/2018 Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym, s. 2.

Wykres 4. Odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące zaangażowania sojuszników

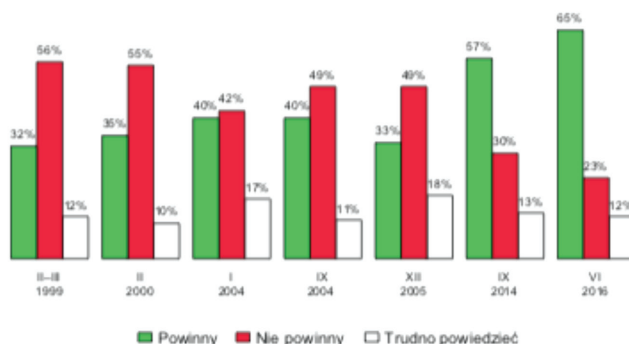

Źródło: CBOS, komunikat z badań nR 80/2014, Warszawa 2014.

²¹ CBOS Nr 71/2018 Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym.

Kilka lat po wejściu Polski do NATO wzrosła wśród społeczeństwa także akceptacja stałej obecności wojsk NATO (innych państw niż USA) na terytorium Polski²².

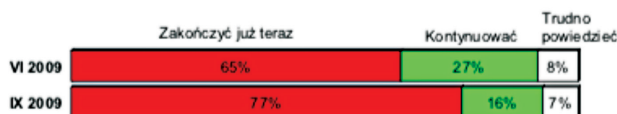
Wykres 5. Odpowiedzi respondentów na pytanie: „Czy uważa Pan(i), że w Polsce powinny stacjonować wojska innych państw NATO czy też nie?”

Źródło: CBOS, komunikat z badań: *Stosunek do NATO i obecności wojsk sojusznicych w naszym kraju*, Warszawa 2017, s. 7.

Chociaż uczestniczenie Polski w NATO czy też obecność wojsk NATO w naszym państwie spotkała się z poparciem społeczeństwa, to już udziałowi polskich żołnierzy w misji w Afganistanie, postrzeganej przez pryzmat ofiar i brak wymiernych korzyści, przeciwnych była zdecydowana większość, bo aż 76% badanych w badaniu sondażowym CBOS w 2009 r.²³

Wykres 6. Odpowiedzi badanych (wyniki w procentach) na pytanie: Czy, Pana(i) zdaniem, misję w Afganistanie należy kontynuować czy też należy ją zakończyć już teraz?

Źródło: CBOS, komunikat z badań: *Opinia publiczna wobec misji NATO w Afganistanie*; BS/127/2009, Warszawa 2009, s. 3.

²² CBOS, komunikat z badań: *Stosunek do NATO i obecności wojsk sojusznicych w naszym kraju*, Warszawa 2017.

²³ CBOS, komunikat z badań: *Opinia publiczna wobec misji NATO w Afganistanie*, BS/127/2009, Warszawa 2009.

Uczestniczenie w działaniach międzynarodowych instytucji i organizacji, takich jak np. NATO UE, OECD, ale także zmieniające się otoczenie międzynarodowe i pojawiające się nowe zagrożenia skłoniły ówczesne władze od przeanalizowania polityki bezpieczeństwa. W efekcie w ostatnim dwudziestoleciu ukazało się wiele dokumentów, z których ważniejsze to niewątpliwie strategie dot. bezpieczeństwa Polski. Po analizach dotyczących bezpieczeństwa i wytyczających generalne kierunki polityki obronnej państwa, obowiązujące organy państwowe, podmioty gospodarcze, organizacje społeczne i zawodowe oraz każdego obywatela²⁴, takich jak wspomniana wcześniej „Doktryna obronna Rzeczypospolitej Polskiej” z 1990 r. czy „Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa” i „Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej” z 1992 r. powstały narodowe strategie bezpieczeństwa – Strategia Bezpieczeństwa RP z 2000 r. oraz kolejne: Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2003 r., Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej wydana w 2007 r. (na lata 2007–2015) i Strategia Bezpieczeństwa Narodowego z 2014 r. określające zasady i podstawy bezpieczeństwa RP w świetle zmieniającej się sytuacji międzynarodowej i pojawiania się nowych zagrożeń (tj. rozwój terroryzmu, udział polskich wojsk na misji w Iraku i Afganistanie czy cyberprzestępczość)²⁵.

Jak zauważono w Strategii Bezpieczeństwa RP z 2007 r. do niekorzystnych zjawisk w otoczeniu międzynarodowym należą: pogarszanie się bezpieczeństwa na Bliskim i Środkowym Wschodzie na skutek umacniania się wpływów sił fundamentalistycznych, zagrożenie aktami terrorystycznymi, rozwój ekstremizmu, destabilizacja Iraku i Afganistanu oraz nuklearne ambicje Iranu. Negatywne oddziaływanie nie tylko na państwa regionu – Azję i Afrykę, ale także państwa europejskie ma rozprzestrzeniające się zjawisko fundamentalizmu islamskiego²⁶.

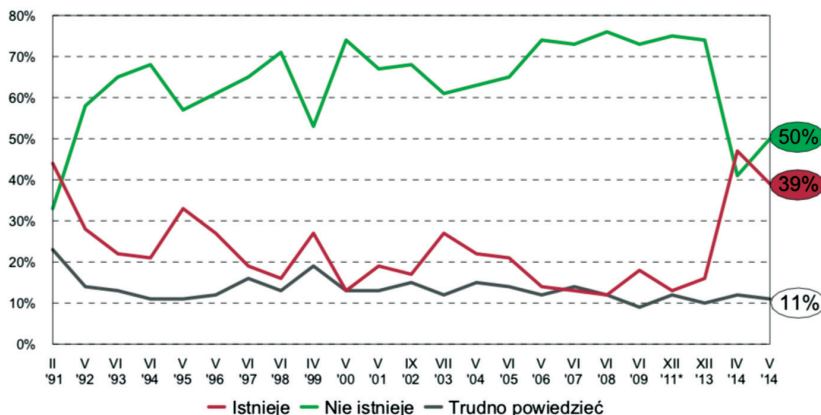
Pomimo narastających zagrożeń w otoczeniu międzynarodowym, w badaniu CBOS przeprowadzonym w latach 2007 oraz 2014. Polacy pozytywnie ocenili bezpieczeństwo i pozycję Polski – zarówno zewnętrzną, jak i wewnętrzną.

²⁴ S. Koziej: *Obronność Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 5.

²⁵ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf>.

²⁶ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 r., <https://www.msz.gov.pl/resource/7d18e04d-8f23-4128-84b9-4f426346a112>.

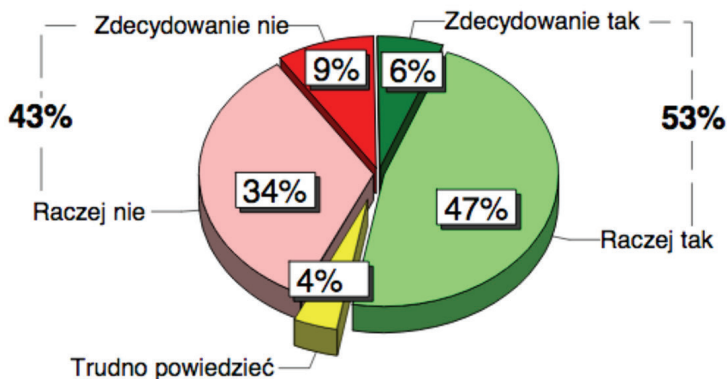
Wykres 7. Wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: „Czy w chwili obecnej, Pana(i) zdaniem, istnieje czy też nie istnieje zagrożenie dla niepodległości Polski?”

Źródło: CBOS, komunikat z badań NR 80/2014, Sytuacja międzynarodowa i bezpieczeństwo Polski, Warszawa 2014, za: BBN.

Wykres 8. Odpowiedzi respondentów na pytanie o stan bezpieczeństwa w kraju

CZY, PANA(I) ZDANIEM, POLSKA JEST KRAJEM, W KTÓRYM ŻYJE SIĘ BEZPIECZNIE?

Źródło: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_077_07.PDF [dostęp: 23.10.2018].

Bezpieczeństwo ekonomiczne i społeczne

Bezpieczeństwo odnosi się do całości spojrzenia na państwo – jego władz (poprzez zachowanie pełnej kontroli nad rozwojem państwa), terytorium, obywateli, także gospodarki. Ekonomiczne bezpieczeństwo państwa można określić

jako stan, w którym „zapewnione są warunki gospodarcze konieczne do przetrwania oraz do zapewnienia dobrobytu i zrównoważonego rozwoju społeczeństwa żyjącego w granicach danego państwa, jak również do przetrwania i sprawnego funkcjonowania instytucji państwa. Potencjał ekonomiczny państwa jest jednym z podstawowych warunków potęgi państwa oraz jego prestiżu na arenie międzynarodowej”²⁷. Oznacza to także brak podatności polityki państwa na naciski ekonomiczne innych państw i pełną niezależność w podejmowaniu decyzji gospodarczych – wolną od wpływów i działań politycznych innych państw czy też różnorodnych podmiotów międzynarodowych²⁸. Ważnym zadaniem państwa jest zachowanie tożsamości narodowej poprzez pielęgnowanie kultury narodowej oraz ciągłości historycznej i pokoleniowej²⁹.

Wraz z pozytywnymi zmianami okresu transformacji pojawiło się też wiele zagrożeń. Należały do nich zmiany na rynku pracy, zmiany w strukturze społecznej, a także pojawienie się zagrożeń w skali globalnej – kryzysów finansowych, zagrożeń związanych z rozwojem przestępczości zorganizowanej (w tym terroryzmu i cyberzagrożeń), zagrożeń medycznych – epidemii i pandemii na skalę międzynarodową. W opinii społeczeństwa za najważniejsze zadania rządu w okresie zmian gospodarczych i społecznych zostało uznane: ograniczenie bezrobocia (21,0%), zmniejszenie inflacji (14,6%), ochrona rolnictwa (11,1%). Do wymienianych najczęściej należą także: walka z nędzą, przestępczością. Tzw. zadania wskaźnikowe dla transformacji ustrojowej, jak: przyspieszenie prywatyzacji, zwiększenie produkcji, przyciągnięcie kapitału z Zachodu – wskazało mniej niż 5% badanej grupy³⁰.

Z pewnością też jednym z błędów okresu transformacji jest uzależnienie polskiej gospodarki od kapitału zagranicznego i jej niska konkurencyjność. Szacuje się, że aktualnie własność kapitału zagranicznego w Polsce obejmuje: np. banki ok. 80%, przemysł przetwórczy ok. 50%, budownictwo ok. 35%, zaś transport i systemy łączności ok. 25%. Konsekwencją tej sytuacji jest przenie-

²⁷ A. Kalata, Z. Nowakowski, I. Protasowicki, *Determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego Polski*, https://www.researchgate.net/profile/Igor_Protasowicki/publication/263571152_Determinanty_bezpieczenstwa_ekonomicznego_Polski/links/02e7e53b41a652fa30000000/Determinanty-bezpieczenstwa-ekonomicznego-Polski.pdf [dostęp: 23.10.2018].

²⁸ Ibidem, s. 2.

²⁹ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2014, s. 38, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf>.

³⁰ A. Turska, *Transformacja ustrojowa jako proces społeczny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1994, r. LVI, z. 4, s. 20.

sienie prawa do zysku w ręce kapitału zagranicznego oraz transfer zysków poza granice naszego kraju. Efektem transformacji jest rynków eksportu towarów rozpoznawalnych na rynkach światowych. Polska gospodarka straciła większość przedsiębiorstw i branż, które wytwarzały w oparciu o polską myśl techniczną³¹.

Zmiany w otoczeniu międzynarodowym również wpływają na subiektywne poczucie bezpieczeństwa. Na poziom i jakość życia Polaków w znacznej mierze wpływa członkostwo Polski w Unii Europejskiej – zarówno w aspekcie pozytywnym, jak i negatywnym. Dzięki uczestniczeniu w strukturach UE zwiększyła się pewność stabilnego rozwoju i możliwość wpływania na zagadnienia dotyczące Europy, ale – kojarząca się pozytywnie większości mieszkańców – możliwość korzystania z funduszy europejskich przyczyniła się także do rozwoju zadłużenia Polski. Środki unijne nie są zbyt nieistotne z punktu widzenia ogólnej sytuacji gospodarczej, jednak na wciąż deficytowych rządach ciąży polityczna presja związana z ich wydawaniem – inwestycje w ogromnej mierze mogą być pokryte ze środków unijnych tylko w części³². W większości przypadków wykonawcami inwestycji w Polsce są też firmy bądź konsorcja europejskie, a nie nasze rodzime przedsiębiorstwa.

Wzrasta także znaczenie ekonomicznego wymiaru bezpieczeństwa, zwłaszcza energetycznego. Do zwiększenia zagrożenia przyczynia się m.in. rywalizacja o pozyskanie, a także presja i nacisk polityczny stosowany przez niektóre państwa w tej dziedzinie poprzez wykorzystanie zasobów surowców energetycznych jako instrumentów tegoż nacisku³³.

Z perspektywy ponad dwudziestu lat zauważalna jest jednak poprawa statusu materialnego Polaków. Z badań CBOS prowadzonych od 1993 r. wynika, iż liczba respondentów zadowolonych z własnego poziomu życia wzrosła z 3% do 26%, przy jednoczesnym wyraźnym spadku odsetka żyjących w swojej ocenie skromnie lub biednie (z 51% do 18%)³⁴. Biedy obawia się ponad jedna czwarta respondentów (29%), z czego 24% uważa, że jakoś sobie poradzi, a 5% odczuwa bezradność³⁵.

³¹ <http://wsks.pl/bn4.html>.

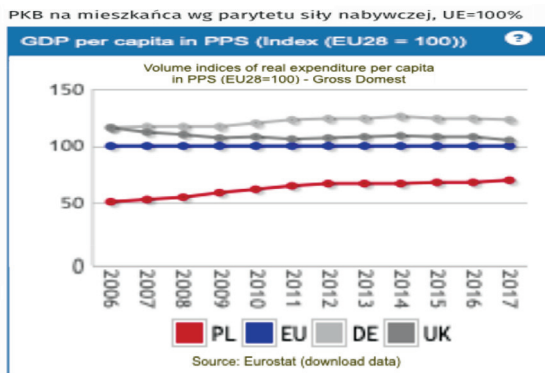
³² M. Kosicki, *Polska transformacja 1989–2012: sukces czy porażka?*, misies.pl [dostęp: 19.10.2018].

³³ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego z 2007 r., s. 7.

³⁴ CBOS, komunikat z badań nr 127/2017, *Sytuacja finansowa gospodarstw domowych*, s. 2.

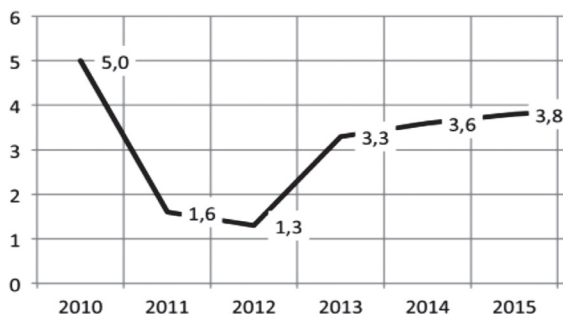
³⁵ Ibidem.

Wykres 9. PKB na mieszkańca wg parytetu siły nabywczej

Źródło: <http://stat.gov.pl/info/grafiki-widzety/widzety-eurostatu/>.

Wykres 10. Dynamika PKB w Polsce w latach 2010–2015 (w cenach stałych w %)

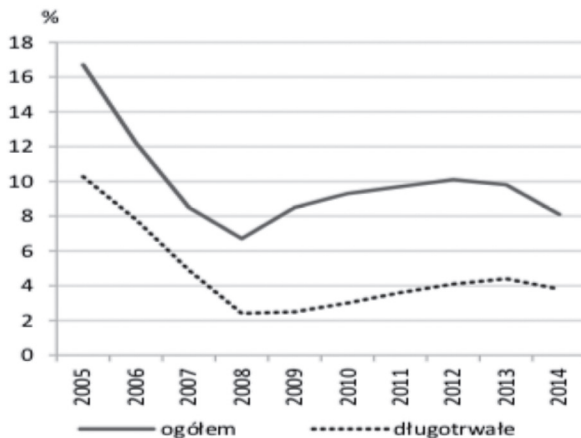

Źródło: dane GUS; *Założenia projektu budżetu państwa na rok 2016 (2015)*, za: J. Kościecki, *Wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych na bezpieczeństwo ekonomiczne Polski*, KNUV 2016, nr 3 (49), s. 68, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-09df9bd1-6025-40ed-b853-c81064ca6bd6/c/KNUV_3_49_2016.53-80.pdf [dostęp: 23.10.2018].

W latach 1994–2016 odsetek Polaków zadowolonych z życia wzrósł z 53% do 76%, w tym podwoiła się (z 11% do 23%) liczba bardzo zadowolonych; jednak ok. (2%) określają życie swojej rodziny jako bardzo biedne, przyznając przy tym, że nie starcza im na zaspokojenie nawet podstawowych potrzeb³⁶.

³⁶ CBOS, komunikat z badań nr 127/2017, s. 1.

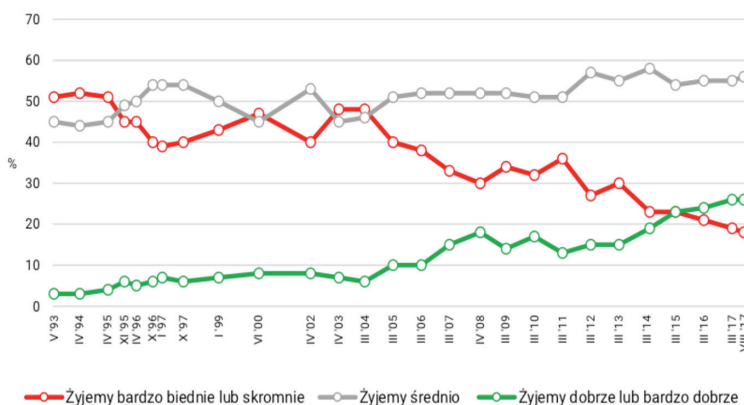
Wykres 11. Stopa bezrobocia ogółem oraz stopa bezrobocia długotrwałego

Dane do 2009 r. nie są w pełni porównywalne z danymi od 2010 r. ze względu na zmiany metodologiczne w badaniu BAEL.

Źródło: GUS(BAEL), http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5732/2/4/1/ii_rynek_pracy_oraz_sytuacja_dochodowa_gd.pdf.

Wykres 12. Odpowiedzi respondentów (w procentach) w badaniu CBOS na pytanie: „Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?”

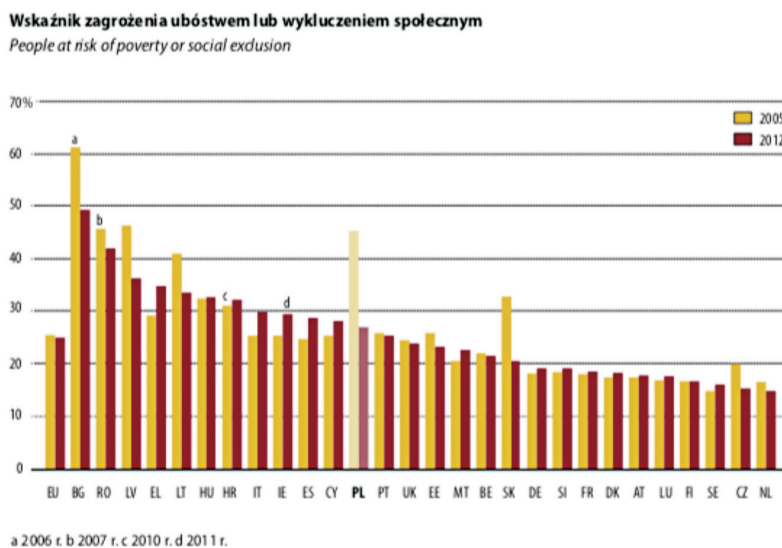

Źródło: CBOS, komunikat z badań nr 127/2017.

Barierą dla dalszego rozwoju jest jednak zjawisko długotrwałego bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego, a co za tym idzie rozwarstwienia społecz-

nego i nierównego dostępu do dóbr i usług. Według definicji przyjętej przez Eurostat za osoby zagrożone ubóstwem uważa się te, których dochód pozostający do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju. W 2005 r. głębokość ubóstwa (tj. różnica między granicą ubóstwa przyjętą na poziomie 60% mediany dochodów, a medianą dochodów osób żyjących poniżej granicy ubóstwa) oszacowano na 30%. Z badań badania EU-SILC wynika, iż w 2004 r. wartość granicy ubóstwa wyniosła 6880 zł (w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną według skali zmodyfikowanej OECD), a dochody poniżej tej granicy miało w Polsce ok. 21% osób³⁷.

Wykres 13. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w państwach UE

Źródło: GUS, Polska w Unii Europejskiej 2004–2014; http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5693/5/1/30/oz_polska_w_ue.pdf, s. 83.

W 2014 r. odsetek gospodarstw domowych znajdujących się poniżej granicy ubóstwa skrajnego, tj. minimum egzystencji wyniósł 7,4%³⁸. Liczba osób

³⁷ GUS: warunki życia ludności Polski w latach 2004–2005, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/warunki_zycia_2004-2005.pdf.

³⁸ Jest to miara obliczana przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Minimum egzystencji uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie,

żyjących w tych gospodarstwach wyniosła 2,8 mln. Ubóstwem skrajnym w Polsce w największym stopniu zagrożone są gospodarstwa domowe z osobami bezrobotnymi (ok. 15% spośród nich utrzymywało się poniżej minimum egzystencji) oraz osoby o niskim wykształceniu. Wśród gospodarstw domowych, w których osoba odniesienia posiadała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, stopa ubóstwa skrajnego wynosiła 18,2%. W Polsce w 2015 r. poniżej skrajnego ubóstwa znajdowało się ok. 3,3% gospodarstw domowych, a poniżej granicy niedostatku (ubóstwa subiektywnego) ok. 28% gospodarstw³⁹.

Wiele obaw budzi także wysoka skala migracji Polaków poza granice kraju i zmiany demograficzne jakie ze sobą niesie (znaczący wzrost liczby osób starszych względem młodych, malejący przyrost naturalny).

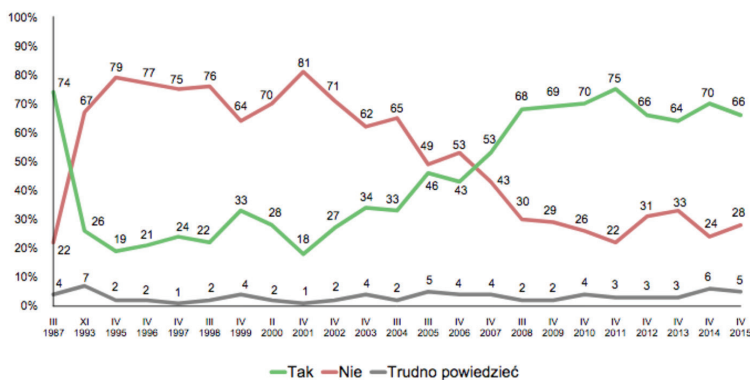
Znaczącym zagrożeniem jest także rozwój zwykłej i zorganizowanej przestępczości. Według danych wynikających z rozpoznania policyjnego pod koniec lat 90. XX w. w Polsce funkcjonowało ok. 500 zorganizowanych grup przestępców, w tym ponad 170 grup o charakterze międzynarodowym, skupiających ok. 3800 aktywnych członków. Ponad 900 cudzoziemców, pochodzących z ponad 30 państw podejrzanych było o działania na rzecz grup przestępczych. Wg raportów KGP cudzoziemcy pochodzili głównie z takich państw, jak: Ukraina, Rosja, Niemcy, Armenia, Albania, państwa Ameryki Łacińskiej, Bułgaria. Wielu przestępstw dopuszczali się Romowie⁴⁰. Również zjawisko terroryzmu, którego nowy wymiar ukazały ataki z września 2001 r., a także dalsze ukazujące silny związek z rozwojem islamskiego ekstremizmu coraz intensywniej wpływają na życie Europejczyków. Ta sytuacja sprawia, że i Polska nie jest wolna od zagrożenia. Szczególnie niebezpieczne mogą okazać się pojedyncze osoby lub małe grupy osób, które wykorzystują metody terroru do realizowania różnorodnych celów.

a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia. Za: GUS, *Ubóstwo ekonomiczne w Polsce w 2014 r.* (2015), Warszawa, s. 7.

³⁹ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2015* (2015). *Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa, s. 378–379, za: J. Kostecki, *Wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych na bezpieczeństwo ekonomiczne Polski*, KNUV 2016, nr 3 (49), s. 72.

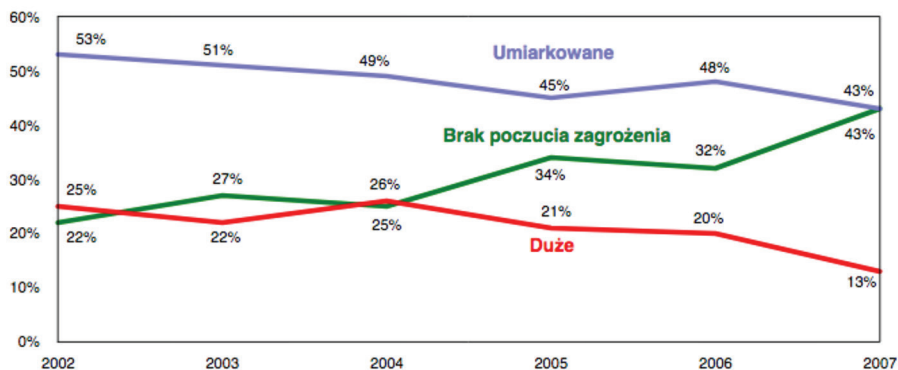
⁴⁰ J. Szymańczak, *Przestępczość w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Biuro Studiów i Ekspertyz, informacja nr 643, s. 7.

Wykres 14. Odpowiedź respondentów w badaniu CBOS na pytanie: „Czy, Pana(i) zdaniem, Polska jest krajem, w którym żyje się bezpiecznie?”

Źródło: *Polacy o bezpieczeństwie w kraju i w miejscu zamieszkania*, komunikat z badań CBOS, Warszawa, maj 2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_065_15.PDF.

Wykres 15. Badanie CBOS ukazujące stopień osobistego poczucia zagrożenia przestępczością

Źródło: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/K_077_07.PDF.

Bezpieczeństwo nie jest wartością stałą. Poczucie bezpieczeństwa poszczególnej jednostki jest sprawą niezwykle subiektywną. To także stan, który może cechować się silną dynamiką i szybko ulegać zmianie⁴¹. W obliczu ciągłych

⁴¹ A. Bień-Kacała, *Bezpieczeństwo w Konstytucji RP z 1997 r. – wstępna diagnoza*; „Przełęcz Prawa Konstytucyjnego” 2015, nr 2 (24), s. 12.

nowych wyzwań, w tym pogłębiającej się globalizacji niezwykle istotnym jest i będzie jak najtrwalszy i harmonijny rozwój organizacji państwowej i wszystkich obszarów życia społeczeństwa.

Bibliografia

- Bień-Kacała A., *Bezpieczeństwo w Konstytucji RP z 1997r. – wstępna diagnoza; „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”* 2015, nr 2 (24).
- Bobrow D.B. Halizak E., Zięba R. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997.
- Buzan B., Waever O., De Wilde J., *Security. A new framework for Analysis*, London 1998.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2015.
- Dębski S., Górka-Winter B. (red.), *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, Warszawa 2003.
- Jakubczak R., Flis J. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XX wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2006.
- Kostecki J., *Wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych na bezpieczeństwo ekonomiczne Polski*, KNUV 2016, nr 3 (49).
- Koziej S., Brzozowski A., *25 lat polskiej strategii bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2014/II.
- Koziej S., Wołkowicz F., *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej*, Warszawa 1998.
- Kulisz M.Z., *Proces planowania bezpieczeństwa państwa w okresie transformacji ustrojowej*, Radom 2007.
- Leszczyński M., *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku*, Difin, Warszawa 2011.
- Łustacz M.: *Ekologiczne aspekty bezpieczeństwa Polski*, [w:] *Międzynarodowe czynniki bezpieczeństwa Polski*, red. A.D. Rotfeld, Warszawa 1986.
- Nowakowski Z., Protasowicki I., *Bezpieczeństwo polityczne i militarne Polski po 1989 roku*, Rzeszów 2008.
- Opinia publiczna wobec misji NATO w Afganistanie*, CBOS, Warszawa 2009.
- Pach J., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w świetle bezpieczeństwa ekonomicznego na przykładzie Polski w latach dziewięćdziesiątych XX wieku*, Kraków 2002.

- Perczyński M., *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego*, Warszawa 1990.
- Pietraś M. (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2006.
- Polacy o bezpieczeństwie w kraju i w miejscu zamieszkania*, Komunikat z badań CBOS, Warszawa, maj 2018.
- Polacy o NATO i bezpieczeństwie kraju*, OBOP, Warszawa, luty 1999.
- Słaboń A., *Zmiany obyczajowości w warunkach transformacji ustrojowej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2004, nr 661.
- Stosunek do NATO i obecności wojsk sojuszniczych w naszym kraju*, CBOS, komunikat z badań, Warszawa 2017.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2007.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP, Warszawa 2014.
- Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.
- Sytuacja międzynarodowa i bezpieczeństwo Polski*, komunikat z badań CBOS, Warszawa 2014.
- Szymańczak J., *Przestępczość w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Biuro Studiów i Ekspertyz, informacja nr 643.
- Trubas M., *Koncepcje bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1989–1995*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2013, nr 1.
- Turska A., *Transformacja ustrojowa jako proces społeczny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1994, r. LVI, z. 4.
- Ubóstwo ekonomiczne w Polsce w 2014 r.*, GUS Warszawa 2015.
- Urbanek A. (red.), *Wybrane problemy bezpieczeństwa – dziedziny bezpieczeństwa*, Słupsk 2013.
- Warunki życia ludności Polski w latach 2004–2005*, GUS, Warszawa 2005.
- Wasilewski J., Wesołowski W. (red.), *Początki parlamentarnej elity*, Warszawa 1992.
- Wojtaszczyk K.A., Materska-Sosnowska A. (red.), *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*, Warszawa 2009.
- Założenia projektu budżetu państwa na rok 2016*, GUS, Warszawa 2015.
- Zięba R., Zajac J., *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski – Ekspertyza*, Warszawa, październik 2010.

SUMMARY

The transformation period brought a number of positive changes, but many threats also appeared. These included changes in the labor market, changes in the social structure as well as threats on a global scale. The society's view on problems related to security and its most important elements also changed. The article presents selected aspects related to the change in the perception of security in the years 1990–2015.

Keywords: state – internal and external security; political and economic transformation; forms of contemporary security threats; public opinion polls